

YENİYETMƏLƏRDƏ AİLƏ DƏYƏRLƏRİNİN FORMALAŞDIRILMASI: MÜASİR YANAŞMALAR VƏ METODLAR

Nərmənə Mirzəliyeva,

Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi

e-mail: mirzaliyevanarmina95@gmail.com

<https://doi.org/10.30546/2706-7858.2025.2.098>

UOT: 159.9; 37

Xülasə. Məqalədə yeniyetmələrə ailə dəyərlərinin aşılmasında müasir yanaşmaların və metodların əhəmiyyəti araşdırılır. Ailə yeniyetmələrin sosial və psixoloji inkişafında mühüm təsirə malik əsas amillərdən biridir. Lakin müasir dövrdə ailə dəyərlərinin formalaşması yalnız ənənəvi tərbiyə üsulları ilə məhdudlaşmır. Texnologiyaların sürətli inkişafı, sosial dəyişikliklər və yeni təhsil yanaşmaları bu prosesi əhəmiyyətli dərəcədə təsirləndirir. Məqalədə həm yerli, həm də beynəlxalq ədəbiyyatdan nümunələr təqdim edilərək müasir texnologiyaların, xüsusən də sosial şəbəkələrin və kütləvi informasiya vasitələrinin yeniyetmələrin dəyərlərini necə formalaşdırdığı, onların ailə və sosial münasibətlərə yanaşmalarını necə dəyişdirdiyi müzakirə olunur. Yeniyetmələr sosial şəbəkələr və internet vasitəsilə yeni sosial modelləri öyrənir və mənimsəyirlər. Ona görə də ailənin rolu yalnız evdəki tərbiyə ilə kifayətlənməməli, həm də digər sosial mühitlər, o cümlədən məktəblər və cəmiyyətin digər strukturları da bu prosesə daxil olmalıdır.

Açar sözlər: ailə dəyərləri, yeniyetmələr, onlayn təhsil, sosial media, psixoloji dəstək, ailə münasibətləri, gənclər.

Key words: family values, adolescents, online education, social media, psychological support, family relationships, youth.

Ключевые слова: семейные ценности, подростки, онлайн-образование, социальные медиа, психологическая поддержка, семейные отношения, молодежь.

Yeniyetmələrdə ailə dəyərlərinin formalaşdırılması sosial elmlər sahəsində geniş şəkildə tədqiq edilən əsas məsələlərdən biridir. Ailə yeniyetmələrin şəxsiyyətinin, sosial bacarıqlarının və psixoloji inkişafının formalaşmasında mühüm rol oynayan əsas amillərdəndir. Lakin müasir cəmiyyətdə texnologiyaların inkişafı, sosial dəyişikliklər və qloballaşma kimi faktorlar ailə dəyərlərinin formalaşmasını yeni çağırışlarla qarşılaşdırır. Bu sahədə aparılan müxtəlif araşdırmalar ailə dəyərlərinin yeniyetmələrdə

necə inkişaf etdiyini və hansı müasir yanaşmaların bu prosesə təsir etdiyini daha yaxşı başa düşməyə yönəlmişdir. Yeniyetmələrin ailə dəyərləri ilə tanışlığı və onları mənimsəməsi onların şəxsiyyətinin formalaşmasında, sosial münasibətlərinin inkişafında və cəmiyyətə inteqrasiya prosesində mühüm rol oynayır. Ailə uşaqların ilk sosiallaşma mühitidir və onlar bu mühitdə gələcəkdə qarşılaşacaqları əxlaqi və sosial çətinliklərə hazırlıq görürlər. Ailə dəyərlərinin öyrədilməsi gənclərin əxlaqi qərar qəbul etmələrinə və sağlam sosial münasibətlər qurmasına

təkan verir [3].

Müasir dövrdə baş verən texnoloji və sosial dəyişikliklər ənənəvi təlim üsullarını yeniləməyi və inkişaf etdirməyi tələb edir [4]. İllər boyu valideynlər və yeniyetmələr arasında sosiallaşma birtərəfli proses kimi düşünülürdü. Uşaqlar və yeniyetmələr valideynlərinin sosiallaşma üsullarının məhsulu kimi görülürdü. Ancaq bu gün valideyn-yeniyetmə münasibətləri qarşılıqlı əlaqə kimi qəbul edilir. Qarşılıqlı sosiallaşma zamanı valideynlər yeniyetmələri sosiallaşdırdığı kimi, yeniyetmələr də valideynlərə sosiallaşma prosesində təsir edir. Sosial sistem olaraq ailə nəsil, cins və rol baxımından müəyyən edilmiş alt sistemlər toplusu kimi düşünülə bilər. Hər bir ailə üzvü bir çox alt sistemin iştirakçısıdır, bəziləri ikili (iki nəfəri əhatə edir), bəziləri çoxlu (iki nəfərdən çox adamı əhatə edir). Ata və yeniyetmə ikili alt sistemi (burada ana və ata bir-birini təmsil edir), ana-ata-yeniyetmə çoxlu alt sistemidir. Ona görə də ailə üzvünün davranışı dəyişdikdə, bu dəyişiklik digər ailə üzvlərinin davranışlarına da təsir edə bilər. Göründüyü kimi, evlilik münasibətləri, valideynlik və yeniyetmə davranışları bir-birinə həm birbaşa, həm də dolaylı təsir göstərə bilər.

Son dövrlərdə tətbiq olunan müasir yanaşmalar yeni metod və vasitələrdən istifadə edir. Bu yanaşmalar arasında onlayn təhsil platformaları, sosial media vasitəsilə aparılan kampaniyalar, mobil tətbiqlər, psixoloji dəstək xidmətləri və sosial qruplarla yeniyetmələrə ailə dəyərləri öyrədilir. Azərbaycan ədəbiyyatında isə əsasən ailə münasibətləri və əxlaqi məsələlər ətrafında geniş müzakirələr aparılır. Gənclərin ailə münasibətlərində qarşılaşdıqları çətinliklər, öz şəxsiyyətlərini tapma prosesi və müasir dünyada ailə dəyərlərinin formalaşması haqqında geniş bir analiz təqdim edilir [1].

Diana Baumrindin tədqiqatları göstərir ki, valideynlik üslubunun yeniyetmələrin sosial və psixoloji inkişafına əhəmiyyətli təsiri var. **Nüfuzlu valideynlik üslubu** yeniyetmələrdə sağlam ailə dəyərlərinin və müsbət sosial münasibətlərin inkişafına ən çox kömək edən üslub kimi çıxış edir. Bu üslubda valideynlər sərt qaydalar qoyur və uşaqların davranışlarını ciddi şəkildə izləyirlər, lakin eyni anda onlara emosional dəstək və qayğı da göstərirlər. **Avtoritar valideynlik üslubu** ilə böyüyən yeniyetmələr isə daha çox özlərini

tənqid etməyə meyilli olurlar və onların sosial bacarıqları zəif inkişaf edir. Bu, o deməkdir ki, valideynlər uşaqlarının azadlığını məhdudlaşdırdıqca, onların özlərini ifadə etmə və sosial bacarıqlarını inkişaf etdirmə imkanları azalır. **İcazə verən valideynlik üslubu** isə az qayda və nəzarət təklif etdiyi üçün bu üslubda böyüyən yeniyetmələrdə sosial məsuliyyət və öhdəlik hissi zəif ola bilər. Laqeyd valideynlər uşaqlarına çox sərbəstlik verir və onları az tənqid edirlər, bu, bəzi hallarda uşaqlarda sosial və emosional problemlərə yol açə bilər.

Diana Baumrindin araşdırmalarının nəticələri valideynlərin tərbiyə yanaşmalarının yeniyetmələrin ailə dəyərlərini formalaşdırmasında və onların sosial-psixoloji inkişafında mühüm rol oynadığını göstərir. Bu yöndə aparılan tədqiqatlar valideynlərin uşaqlarına qarşı olan yanaşmalarının gələcəkdə onların sosial münasibətləri və qərar qəbul etmə qabiliyyətləri ilə sıx əlaqəli olduğunu vurğulayır. Bu da ailə dəyərlərinin inkişafında və sosial bacarıqlarının gücləndirilməsində valideynlik üslubunun həlledici faktor olduğunu ortaya qoyur.

Müasir təhsil yanaşmaları arasında onlayn kurslar, sosial media vasitəsilə məlumat mübadiləsi, mobil tətbiqlər və psixoloji dəstək xidmətləri əhəmiyyətli yer tutur. Bu metodlar yeniyetmələrə ailə daxilindəki qarşılıqlı münasibətləri və sosial məsuliyyətləri düzgün şəkildə başa düşməyə kömək edir [2]. Bu mənada müasir texnologiyaların tətbiqi gənclərin ailə dəyərlərini formalaşdırmaqda daha effektiv üsulları istifadə etməyə imkan yaradır. Bu gün dünyada internet və digital texnologiyaların rolu əhəmiyyətli şəkildə artır. Yeniyetmələr günümüzdə çox vaxt onlayn mühitlərdə vaxt keçirirlər və bu mühitlərdə ailə dəyərləri ilə bağlı məzmunların təqdim edilməsi onların bu mövzuları daha rahat şəkildə mənimsəmələrini təmin edir. Sosial şəbəkələr, vebinarlar və videodərslər ailə və sosial münasibətlər haqqında geniş müzakirələr aparmağa imkan verir [6].

Sosial mediada müsbət dəyərlərin təbliğ olunması yeniyetmələrin ailə dəyərlərinə marağını artırır. Sosial şəbəkələr vasitəsilə ailədaxili münasibətlərin əhəmiyyəti, sevgi, qarşılıqlı hörmət, bağışlama və məsuliyyət hissi kimi prinsiplər müsbət şəkildə təbliğ edilə bilər. Məsələn, “#FamilyFirst” və “#RespectYourParents” kimi

kampaniyalar yeniyetmələrə ailə münasibətlərinin dəyərini vurğulamaq və onların bu sahədə daha məsuliyyətli yanaşmalarını təşviq etmək məqsədi güdür.

Mobil tətbiqlər və interaktiv platformalar ailə üzvləri arasında münasibətləri inkişaf etdirmək baxımından faydalı vasitələrdir. Bu tətbiqlər valideynlər və yeniyetmələr üçün gündəlik həyatda qarşılaşdıqları məsələləri həll etmək, ünsiyyət bacarıqlarını artırmaq və birgə fəaliyyətlər təşkil etmək baxımından da effektivdir. Belə ki, ailə üzvləri arasındakı əlaqələri gücləndirmək və dəyərləri tətbiq etmək üçün bu tətbiqlərdən istifadə etmək faydalıdır.

Müasir dövrdə psixoloji dəstək xidmətlərinə asanlıqla müraciət etmək mümkündür. Onlayn psixoloqlar və ailə məsləhətçiləri gənclərə ailə münasibətləri və sosial əlaqələr barədə təlimlər və dəstək təklif edirlər. Bu xidmətlər valideynlər və yeniyetmələr üçün daha əlçatan olub, fərdi dəstək almağa imkan verir.

Yeniyetmələr üçün **xüsusi hazırlanmış video-oyunlar və simulyasiyalar** onları ailə dəyərləri ilə tanış etmək üçün maraqlı alətlərdir. Bu oyunlar gənclərə ailə üzvləri arasındakı münasibətləri və problemləri necə həll etməli olduqlarını öyrədir. Eyni zamanda bu oyunlar vasitəsilə yeniyetmələr qərarlarını ailə dəyərləri əsasında qəbul etməyə təşviq edirlər.

Yeniyetmələrin sosial fəaliyyətlərə qatılması ailə dəyərlərinin gücləndirilməsinə müsbət təsir göstərir. Sosial qruplar və fəaliyyətlər yeniyetmələrə sosial məsuliyyət, empatiya və komanda işini öyrədir. Bu qruplarda gənclər bir-birlərinə dəstək olur və ailə dəyərlərinə uyğun davranmağı öyrənirlər [2].

Onlayn forumlar və müzakirə qrupları yeniyetmələr arasında açıq fikir mübadiləsinə və dialoq qurulmasına dəstəkləyən müasir və effektiv vasitələrdən biridir. Bu platformalar gənclərə müxtəlif mövzularda, xüsusən ailə dəyərləri, münasibətlər, etik prinsiplər və sosial məsuliyyət kimi sahələrdə fərqli baxış bucaqlarını öyrənmək, fərqli prizmadan yanaşmaq və öz düşüncələrini sərbəst şəkildə ifadə etmək imkanı verir.

Yeniyetmələr **öz təcrübələrini paylaşmaqla** bir-birlərinin həyat tərzini daha yaxşı anlayaraq müxtəlif mədəniyyətlər, ailə strukturları və sosial təcrübələr haqqında məlumatlar əldə edirlər. Bu cür qarşılıqlı əlaqə onların düşüncə və dünya-

görüşünü genişləndirir və müxtəlif fərqliliklərə qarşı hörmət göstərməyə imkan verir.

Forumlar gənclərə ailə dəyərləri, valideynlərlə münasibətlər, qarşılıqlı hörmət, empatiya kimi mövzularla bağlı müzakirələr aparmaq üçün təhlükəsiz bir mühit təklif edir. Bu müzakirələr gənclərin ailə münasibətləri barədə daha dərinlən düşüncələrini təmin edir və bu dəyərləri öz həyatlarında necə tətbiq edəcəklərini anlamalarına kömək edir. Forumlar və müzakirə qrupları gənclərə ailə münasibətləri, psixoloji dəstək, valideynlərlə ünsiyyət qurma və sosial məsuliyyət mövzularında əlavə təhsil resursları da təqdim edə bilər. Eyni zamanda bu platformalarda mütəxəssislərin və təcrübəli şəxslərin tövsiyələrini əldə etmək mümkündür ki, bu da yeniyetmələrə doğru qərarlar qəbul etməkdə yardımçı olur.

Onlayn müzakirələr bəzi gənclər üçün üz-üzə danışmaqdan daha rahat ola bilər, çünki anonimlik onlara fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə etməyə imkan verir. Bu üsul daha açıq və dürüst müzakirələrin aparılmasına şərait yaradır və gənclərə öz fikirlərini daha rahat şəkildə bölüşmək imkanı verir.

Nəticə. Yeniyetmələrin ailə dəyərləri ilə tanışlığı və bu prinsipləri mənimsəməsi onların əxlaqi, sosial və emosional inkişafında əsas rol oynayır. Ailə gənclərin sosiallaşdığı ilk mühit olaraq, əxlaqi və etik davranışların formalaşmasında təməl funksiyanı yerinə yetirir. Lakin müasir dövrün texnoloji inkişafı ənənəvi təlim metodlarını təkmilləşdirməyi və yenilikçi yanaşmaların tətbiqini tələb edir. Bu baxımdan onlayn təhsil platformaları, sosial media kampaniyaları, mobil tətbiqlər və psixoloji dəstək xidmətləri yeniyetmələrə ailə dəyərlərini öyrətmək və bu dəyərləri gündəlik həyatda tətbiq etmək üçün mühüm vasitələr təqdim edir. Azərbaycan ədəbiyyatında ailə münasibətləri və əxlaqi məsələlər geniş şəkildə təhlil olunub. Böyük yazıçıların əsərləri gənclərə ailə dəyərləri və sosial məsuliyyət mövzusunda dərs vermək və doğru əxlaqi qərarları qəbul etməkdə istiqamət göstərir. Bu əsərlər xüsusilə ailədaxili münasibətlərin dərinliyini və əhəmiyyətini vurğulamaqla, yeniyetmələrin daha sağlam sosial əlaqələr qurmasına və ailə münasibətlərini doğru şəkildə formalaşdırmasına kömək edir.

Qeyd olunduğu kimi, müasir texnologiyalar yeniyetmələrə ailə dəyərləri haqqında müxtəlif

perspektivlər təqdim etməklə yanaşı, sosial təc-rübələr əldə etməyə də imkan yaradır. Onlayn fo-rumlar və müzakirə qrupları gəncləri ailə və sosial məsuliyyət mövzularında açıq fikir mübadiləsinə və daha dərinlən düşünməyə təşviq edir. Bundan əlavə, videooyunlar və simulyasiyalar yeniyet-mələrə ailə üzvləri ilə münasibətləri necə qurmaq və sosial problemləri necə həll etmək barədə praktiki biliklər təqdim edir. Bütün bu yanaşmalar yeniyetmələrin ailə dəyərlərini mənimsəmələrinə və bu prinsipləri gündəlik həyatlarında tətbiq etmələrinə kömək edir. Eləcə də müasir təhsil metodları və texnoloji vasitələrin effektiv istifadəsi yeniyetmələrin əxlaqi və sosial inkişafını dəst-təkləyərək, sağlam ailə münasibətlərinin qurul-masında vacib rol oynayır. Sözsüz ki, gənclərin ailə və cəmiyyət qarşısında məsuliyyətli davranışlar formalaşdırmaları onların gələcəkdə daha müsbət və dayanıqlı sosial əlaqələr qurmalarına zəmin yaradacaqdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Qasimova L.N., Mahmudova R.M. Peda-qogika. Bakı, "Çaşıoğlu" nəşriyyatı, 2021, 546 s.
2. İmamverdiyeva N., Mirzəliyeva N. Ye-niyetməlik və yetkinlik yaşına çatmış uşaqların sosiallaşmasına ailədaxili münasibətlərin təsiri (metodik vəsait). Bakı, 2022, 206 s.
3. Berk L.E. Child development. Pearson Education, 2013.
4. Hofferth S.L., Goldscheider F. Family struc-ture and socialization. Bornstein M.H. Handbook of parenting. Volume 3: Being and becoming a parent. 2019, pp.493-520.
5. Lawrence Erlbaum Associates, Livingstone S. Critical debates in the media and children's development. Taylor & Francis, 2012.
6. Vygotsky L.S. Mind in society: The de-velopment of higher psychological processes. Harvard University Press, 1978.

N.Mirzaliyeva

Forming family values in adolescents: contemporary approaches and methods

Abstract

This article examines the significance of con-temporary approaches and methods in instilling family values in adolescents. The family plays a crucial role in the social and psychological

development of adolescents and is one of the key influences on their growth. However, in the modern era, the formation of family values goes beyond traditional upbringing methods. The rapid ad-vancement of technology, social transformations, and evolving educational strategies significantly impact this process. Drawing on both local and international literature, the article discusses how modern technologies particularly social media and mass communication channels shape adolescent values and alter their perspectives on family and social relationships. Adolescents are exposed to and internalize new social models through social net-works and the internet. Therefore, the family's role should not be limited solely to in-home education; other social environments, including schools and broader community structures, must also contribute to this process.

Н.Мирзалиева

Формирование семейных ценностей у подростков: современные подходы и методы

Аннотация

В статье рассматривается важность сов-ременных подходов и методов в воспитании семейных ценностей у подростков. Семья иг-рает ключевую роль в социальном и психо-логическом развитии подростков, являясь одним из основных факторов их формиро-вания. Однако в современных условиях про-цесс формирования семейных ценностей вы-ходит за рамки традиционных методов вос-питания. Быстрое развитие технологий, со-циальные изменения и новые образовательные подходы существенно влияют на этот процесс. В статье приводятся примеры как из оте-чественной, так и международной литературы, в которых рассматривается, как современные технологии, в частности социальные сети и средства массовой информации, формируют ценности подростков и изменяют их взгляды на семейные и социальные отношения. Под-ростки осваивают и усваивают новые со-циальные модели через социальные сети и ин-тернет. Поэтому роль семьи не ограничивается только воспитанием в домашней обстановке; другие социальные среды, включая школы и различные общественные структуры, должны активно участвовать в этом процессе.